

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh952>

KASTAMONU İBN NECCÂR CAMİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa KURUL*
Nezahat SERİN**

Özet

Kastamonu İbn Neccâr Cami, Candaroğulları Beyliği hükümdarlarından Adil Bey döneminde Dülgeroğlu adıyla şöhret bulan Murat oğlu Hacı Nusret tarafından miladi 1353 yılında yaptırılmış olup dönemin ilk camisi olma özelliğine sahiptir.

Kastamonu Kalesi'nin güneydoğu tarafında İbn Neccâr Mahallesinin Eligüz el sokağının köşesinde yer almaktadır. Cami harim ve son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Cami kare planlı olup tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Harimi örten tek kubbeye köşelerden sade tromplarla geçilmiştir. Son cemaat yerinin zemini taşla döşenmiş olup, üzeri üç küçük kubbe ile örtülmüştür.

Caminin en dikkat çekici kısmı ahşap kapısıdır. Ahşaptan çift kanatlı tamamen oyma olan kapı orijinaldir. Cami giriş kapısının her iki tarafında ahşap mahfiller vardır. Tavanında daire şeklinde İhlâs suresi yazılı olan kubbe çevresi ve pencere kenarları kalem işi bitki motifleriyle bezenmiştir. Cami bütün bu özellikleriyle birlikte Anadolu mimari tarihinde tek kubbeli camilerin ilk örneklerinden bir tanesidir.

Anahtar Kelimeler: *Kastamonu, İbn Neccar, Cami, Ahşap, Candaroğlu Beyliği Dönemi*

An Evaluation on Kastamonu Ibn Neccâr Mosque

Abstract

Kastamonu Ibn-i Neccâr Mosque, which has feature of being the first of the time, was built in 1353 by Hacı Nusret, son of Murat who famed with the name Dülgeroğlu durin Adil Bey of Candaroğlu Seignior.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Bölümü

** Türk İslam Sanatları Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi

It is located in the corner of Eliguzel Street in Ibn-i NeccârQuarter which is in the south side of the Kastamonu Castle. The mosque is made up of sanctuary and narthex. The mosque was entirely built of cut-stone, and has a square plan. The single dome, which covers the sanctuary, is reached to from the corners, through plain squinches. The ground of the northex, of which upper surface is covered with three small domes, is laid for Stone.

The high point of the mosque is its wooden door. The completely curved door has double wooden leafs. There are wooden gathering places on both sides of the entrance gate. The ceiling of the dome is decorated with round written Sura of Ihlâs, and around the dome and window frames were ornamented with hand-drawn plant motifs. Given all these features, the mosque is the one of the samples of the single domed mosques in the Anatolian Architecture.

Key Words: *Kastamonu, Ibn Neccar, Mosque, Wooden, Period of Candaroğlu Seigniory.*

Giriş

Karadeniz bölgesinin batı kesiminde yer alan ve tarihi milattan önce 1200'lü yıllara kadar uzanmakta olan Kastamonu, tarihi olarak ortaya çıkışındangünümüze kadar birçok medeniyetin izlerini taşıyan önemli yerleşim yerlerimizden biridir. Doğusunda Sinop, güneydoğusunda Çorum, güney ve güneybatısında Çankırı, batısında Zonguldak, kuzeyinde Karadeniz bulunan Kastamonu'da çok sayıda tarihi yapı bulunmaktadır. Bu yapılara bakıldığında, halen ayakta kalanların; cami, medrese, türbe, han, hamam, kervansaray ve çeşmeler olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde Kastamonu'da halen ayakta olan toplam yüz seksen bir adet tarihi yapı tespit edilmiştir. Bu yüz seksen bir adet tarihi yapıdan; dört'ü Selçuklu ve Çobanoğulları dönemine, on ikisi Candaroğulları dönemine, otuz dört tanesi de Osmanlı dönemine ait olmak üzere elli tanesi cami, yirmi beş tanesi Selçuklu ve Beylikler dönemi, otuz dokuz tanesi de Osmanlı dönemine ait olmak üzere altmış dört tanesi türbe, üç tanesi Beylikler dönemine sekiz tanesi Osmanlı dönemine ait olmak üzere on bir tanesi medrese ve kütüphane, yine üç tanesi Beylikler dönemine altı tanesi ise Osmanlı dönemine tarihlendirilen dokuz tanesi han ve kervansaray, altısı beylikler dönemine sekiz tanesi ise Osmanlı dönemine ait on dört tanesi hamam ve tamamı Osmanlı dönemine tarihlendirilen otuz üç tanesi de çeşme ve şadırvandır.

Kastamonu, görüldüğü üzere tarihi yapılar bakımından zengin bir şehirdir. Bu bağlamda Kastamonu şehri ve bu şehirde yer alan tarihi yapılar

içinde Candaroğulları Beyliği Döneminde ait ilk cami olması özelliğiyle dikkat çekici bir konumu bulunan “İbn Neccâr Camisi” bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Bu çalışmada kare planlı merkezi kubbeli camilere örnek oluşturan İbn Neccâr camisinin mimari yapısı ve örtü sistemi, özgün ahşap kapı bezemesi ve kalem işi süslemelerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada başta Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi kayıtlarında bulunan belge ve bilgiler ile şehir, bölge ve İbn Neccâr Camisi ile ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmalar göz önünde bulundurulmuş; cami ve bulunduğu çevre gezilerek camiyle ilgili bilgiler toparlanmıştır.

1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KASTAMONU

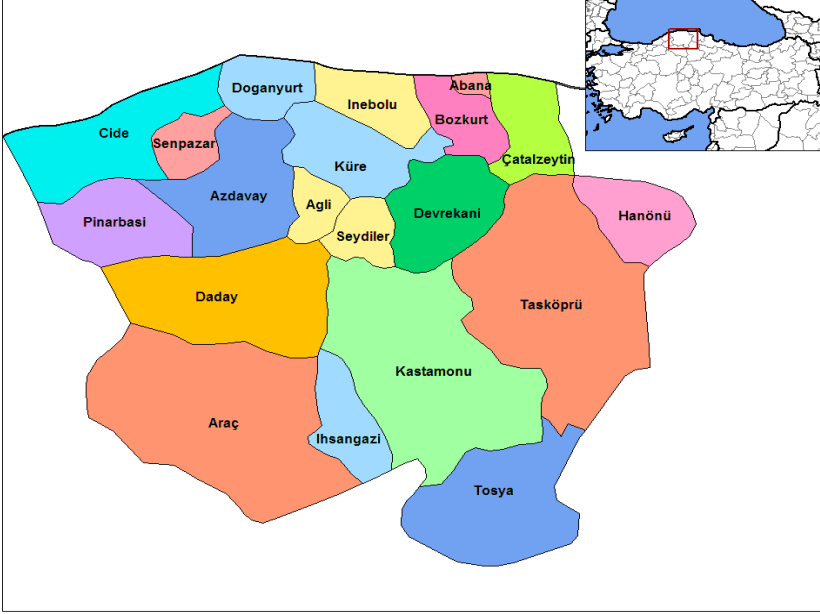
1.1. Kastamonu'nun Coğrafyası ve Tarihçesi

Türkiye'nin Kuzeybatı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Kastamonu İli, 33° ve 34° doğu boylamları ile 41–42° kuzey enlemleri arasında bulunur. Doğuda Sinop ve Çorum, güneyde Çankırı, batıda Karabük ve Bartın ile çevrelenen ilin kuzeydeki doğal sınırını Karadeniz oluşturur. Bölgenin jeolojik yapısına hâkim olan dağlar iç ve dış komşu yerleşimlerle bağlantısını zorlaştırmaktadır. Şehrin güneyinde Ilgaz, kuzeyinde Karadeniz'e paralel uzanan Küre Dağları vardır.¹

Kent merkezinde güney-kuzey doğrultusunda akan Gökırmak'ın bir kolu olan Karaçomak, diğer adı ile Kastamonu Deresi, kenti ikiye böler. Kent deniz seviyesinden 790 metre yükseklikte derenin iki yamacındaki düz alanlardan sonra sert bir eğimle yükselen yamaçlar üzerine kurulmuştur.² (Harita-1)

¹ Kemal K.Eyüpgiller, **Bir Kent Tarihi Kastamonu**, Eren yayıncılık, İstanbul,1999, s.27.

² Eyüpgiller, a.g.e., s. 30.



Harita 1: Kastamonu ve İlçeleri³

1.2. Türk-İslam Öncesi Dönemde Kastamonu

Kastamonu, Antik dönemde Asia Minor/Küçük Asya içinde Paphlagonia Bölgesi'nde yer almaktadır. Antik Paphlagonia; Halys/Kızılırmak ile Parthenos/Bartın ırmakları arasında kalan kuzeyinde Pontus Euxeinos/Karadeniz, güneyinde Galatia, güney doğusunda Kappadokia, güney batısında Phrygia ve batısında Bithynia bölgeleri ile sınırlandırılmıştır.⁴

Kastamonu havalisinin ilk sakinleri Gas (Gasgas, Gaska, Kaşka) Türkleridir. Cengâver ruhlu, iyi ata binen, deriden giysiler giyen Gaslar, Hititlerin Anadolu'ya hükmettikleri dönemde Kızılırmak'ın sağ tarafında Ilgaz dağlarıyla Karadeniz arasındaki geniş sahayı işgal etmek isteyen Mısırlılar, Kaldeliler, Suriyeliler ve Hititlilerle mücadele ederek bu bölgedeki varlıkları kabul ettirmişler, bunlarla siyasi ve ticari münasebetler kurmuşlardır. Asur

³ <https://www.google.com.tr/search?q=Kastamonu+haritasi> Erişim Tarihi:07. 01. 2015.

⁴ Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, Çev. Adnan Pekman Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1993, s.3.

devletinin kurulması üzerine Sümer ülkesindeki yurtlarından ayrılarak Kafkasya ve Kastamonu tarafına yerleşmişlerdir.⁵

Gasların M.Ö. 1400 senelerinde yerleşmiş oldukları saha, kuzeyde Karadeniz sahilleri, doğuda yukarı Kızılırmak havzası, güneyde Koçhisar Tuz Gölü havhalisi, batıda Bolu ve Adapazarı Havalisini kapsamaktadır. Hitit Kralı II. Mürşili Döneminde Bölge Hitit hâkimiyetine girmiştir.

Kastamonu isminin kökeni ile ilgili birçok iddia ileri sürülmektedir. En fazla kabul gören görüşe göre Kastamonu ismi Gas ve Tumania kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Gas yukarıda bahsettiğimiz Türk Kabilesine Tumania ise ilk çağlardaki önemli bir şehre işaret eder. Bu anlamda Kastamonu kelimesi Gasların Tumaniası anlamına gelen birleşik bir kelime olup zamanla değişime uğrayarak Kastamonu şekline gelmiştir.⁶

Araştırmacılar bu iddianın delili olarak Ilgas kelimesini göstermektedirler. Ilgas kelimesi Gasların ili anlamına gelmekte olup zamanla tahrif edilerek Ilgaz'a dönüşmüştür. Bütün batılı eserlerde Ilgaz kelimesinin karşılığı olarak Latince Olgasys kullanılmaktadır. Bilinmektedir ki; – il, -ıl, -ol ekleri Türkçe memleket manasına gelen il, ıl el kelimelerinden alınmıştır.⁷

Başka bir iddiaya göre Kastamonu kelimesi, Kastamonu kalesini yaptıran Komnen ailesine mensup bir Bizans İmparatoru Komnenos'a izafe edilen “Kastrâ Komnen” kelimesinden gelmektedir. Yunancada, “Kastrâ” kelimesi kale anlamına gelmektedir. Kastrâ; Komnen, Komnenlerin kalesi anlamına gelmekte olup zaman içerisinde tahrife uğrayarak Kastamonu şekline geldiği söylenmektedir.⁸

Kastamonu yöresinin, yazılı tarih dönemleri Gas'lar ile başlamaktadır. Gaslardan sonra Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı, Roma Krallığı ve Bizanslılar yöreye hâkim olmuşlardır. Bölge hakkındaki tarihi bilgilerden, yörenin sürekli değişik kavimler arasında el değiştirdiği anlaşılmaktadır.⁹

⁵ Ahmet Gökoğlu, **Paphlagonia, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi**, C.I. Kastamonu Doğrusöz Matbası, 1952, s.193–195.

⁶ Erol Uğraşkan, “**Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camilerinin Hazirelerindeki Mezar Taşları**”, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. , Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s.15.

⁷ Yaman, Talat Mümtaz., **Kastamonu Tarihi**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1935 s.176.

⁸ Yaman **a.g.e.**, s.173.

⁹ Duman, Ali., **Şer-ıye sicillerine göre XVIII. yy Kastamonu da Günlük Hayat**, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Ens. Y.L.T. Kayseri, 1994. s. 40.

1.3. Türk İslam Döneminde Kastamonu

1.3.1. Selçuklular Döneminde Kastamonu

Anadolu'nun büyük bir kısmında olduğu gibi Kastamonu da, Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Türklerin hâkimiyetine girmeye başlamıştır. Türklerin fetihleri 1074 yılında Danişmendliler ile başlamış, 1084'te Sinop'u ele geçiren Kara Tegin Bey aynı zamanda Çankırı ve Kastamonu'yu içine alan bir beyliğe sahip olmuştur.¹⁰ Fakat Bizans İmparatorluğu'nun başına geçen Komnenler bir müddet sonra bölgeyi geri almışlardır. Kastamonu XII. yüzyılda Bizanslılar Danişmendliler ve Selçuklular arasında el değiştirmiştir. Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubâd'ın Emirlerinden Hüsametdin Çoban kumandasında, 1213 tarihinde Kastamonu'yu yeniden ele geçirmiş ve XIV. yüzyıl başlarına kadar devam eden bir beylik kurmuşlardır. Daha sonra Çobanoğulları yönetimi altına giren şehir XIV. yüzyıl başlarında Candaroğulları'nın eline geçmiştir.¹¹

1.3.2. Çobanoğulları Beyliği Döneminde Kastamonu

Çobanoğulları, Selçuklular arasında yiğitliği, cesareti ve dirayeti ile bilinen Hüsametdin Çoban Bey'in önderliğindeki ailenin adıdır. 1200'lü yılların başında Anadolu'ya gelen Türkmenlerin Kayı boyuna ait 100.000 çadırlık grubun lideridir.¹²

Hüsametdin Çoban Bey Melik-ül Umera (Beylerbeyi) unvanına sahiptir. Sinop, Kastamonu, Bolu, Eskişehir, Kütahya üzerinden Akdeniz'de Fethiye Körfezine kadar uzanan bölgenin uç beyidir. Aralarında Ertuğrul ve Osman Gazi'nin de bulunduğu Kayı Beylerinin tamamı Çobanoğlu Beyliğine tabiydi.¹³

Hüsametdin Çoban Bey, Alâeddin Keykubâd'a çok hizmetlerde bulundu. Kırım'a geçerek orada pek çok zaferler kazandı. Babasının ölümünden sonra oğlu Hüsâmeddin Alpyürek beyliğin başına geçti.

Karadeniz'de Sinop Limanı ile Akdeniz'de Antalya ve Alanya Limanlarını da sınırlarına katan beylik gelişmiş bir ticaret merkezi haline geldi ve refaha kavuştu. Anadolu'da Kervansaray, han, köprü, medrese ve camiler

¹⁰ Çifçi, Fazıl., **Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserler I**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000. s.6.

¹¹ Behçet, Mehmet., **Kastamonu Asar-ı Kadimesi**, Matba-ı Amire İstanbul, 1925, s. 6.

¹² Ali Sevim, Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s. 180-181; Yaman, a.g. e. s.7.

¹³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g. e., s. 180-181; Yaman, a.g.e. s.7.

inşa ederek en görkemli dönemlerini yaşadı. 1280 yılına kadar 52 yıl beyliğin başında kaldı. Ölümüyle beyliğin başına Muzaffereddin Yavlak Arslan geçti. Sonra da Oğlu Muzaffereddin Mahmud kısa süre beyliğin başında bulundu.¹⁴

1.3.3. Candaroğulları Beyliği Döneminde Kastamonu

Candaroğulları Beyliği 1291 yılında Kastamonu ve Sinop civarında kurulan valilik merkezi Eflagon (Eflani) olan bir Anadolu Türk beyliğidir. Bu beyliğe; sekizinci hükümdarları İsfendiyar Bey'in (1392–1439) isminden dolayı "İsfendiyaroğulları" veya son hükümdarlarının adına izafeten "Kızıl Ahmedliler" de denmektedir. Candaroğulları ismi yakın zamanda kullanılmaya başlanmıştır. Bu ailenin soy adı, beyliğin kurucusu Şemseddin Yaman Çandar'dan dolayı, torunları tarafından her zaman "Candar" şeklinde belirtilmiştir. Bu isime vakfiyelerde ve kitabelerde sıkça rastlanılmaktadır.¹⁵

Candar farsça bir kelime olup “can” silah “dar” taşıyan anlamında olup silah taşıyıcı ve muhafız demektir. Candarlar; sarayda ve saraydan çıkışta sultanın muhafızıydılar. Sultanın kabul edeceği kişileri yanına koymakla görevliydi. Tutuklama, işkence ve idam hükümlerini sultanın emriyle yerine getirirlerdi¹⁶.

İlhan Geyhatu Şemseddin Yaman Candar'ı 1291 yılında Kastamonu ve çevresi valiliğine atadı. Şemseddin Yaman Candar hâkimiyetini Eflani ve civarında sürdürdü. 1309 yılında vefat etmiştir. Vefatıyla birlikte I. Süleyman beyliğin başına geçti. Kısa süre sonra beyliğin sınırlarını genişletmeye başladı. Süleyman Bey Sinop'u alarak yönetimini oğlu İbrahim Bey'e; Safranbolu'yu fethederek yönetimini diğer oğlu Ali Bey'e bıraktı. Kastamonu ve Sinop Bölgesinin hâkimi artık Candaroğulları olmuştur. 1340 yılında ölümünden sonra oğlu İbrahim Bey beyliğin başına geçti, hükümranlılığı 5 yıl kadar sürdü¹⁷.

İbrahim Bey'den sonra yerine amcası emir Yakup Bey'in oğlu Adil Bey 1345 yılında beyliğin başına geçmiş ve bu dönemde Candaroğulları, Cenevizliler ve Venediklilerle ticari ilişkiler kurarak Karadeniz ticaretinde önemli bir yere gelmişlerdir. Adil Bey döneminde yapılan en önemli eser,

¹⁴ Kihitir, Tuğrul., **Beylikler ve Eserleri Anadolu'nun Beyleri**, Boyut Matbacılık, İstanbul, 2012, s.122.

¹⁵ Özkarcı, Mehmet., “*Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri I-II.*” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi. Erzurum.1992, s.1.

¹⁶ Yaman, a.g.e. s. 96.

¹⁷ Kihitir, a.g.e. s.131–132.

Kastamonu'daki İbn Neccâr camisidir¹⁸. 1361 yılında vefat eden Adil Bey'in türbesi Kastamonu'nun 19 km güneyindeki Terzi Köyünde bulunmaktadır.

Adil Bey'in ölümünden (ö:1361) sonra yerine oğlu "Kötürüm" lakaplı Celaleddin Bayezid geçmiştir. (1361–1385) Celaleddin Bayezid dönemin siyasi faaliyetlerinde aktif rol oynamış ve bu dönemde Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler gelişmiştir.¹⁹ I. Murad'ın, Kötürüm Bayezid'in yerine geçmek isteyen oğlu II. Süleyman'ı destekleyip, asker takviyesi ile üzerine göndermesine kadar devam etmiştir. Kötürüm Bayezid bu olaydan sonra Sinop'a çekilir ve oğlu II. Süleyman Paşa Kastamonu'da beyliğin başına geçer. II. Süleyman Paşa, Osmanlı baskısıyla karşılaştığı için bir süre sonra tahtı bırakır, ancak babası Kötürüm Bayezid'in 1385 tarihinde vefatı üzerine, Kastamonu'ya tekrar II. Süleyman Paşa (1385–1392) sahip olur. Bu arada Sinop'ta da İsfendiyar Bey hüküm sürmektedir. Bu tarihlerde beylik ikiye bölünerek iki ayrı merkezden yönetilmiştir.²⁰

Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid 1391 yılında Süleyman Paşa'ya saldırarak Kastamonu'yu ele geçirir. Osmanlılar, Sinop'ta hüküm süren İsfendiyar Bey'le anlaşarak bir sınır belirlerler. Ankara Savaşı'ndan sonra İsfendiyar Bey, Menteşeoğlu Mehmed Bey'le birlikte Timur'a bağlılıklarını belirtmişler, karşılığı olarak da Kastamonu da dâhil olmak üzere bütün Candaroğulları Beyliği İsfendiyar Bey'e verilmiştir.²¹

İsfendiyar Bey, oğlu İbrahim Bey'in kızını (torunu Halime) II. Murad'a nikâhlamak üzere Bursa'ya gelin alayı ile göndermişti. (1423) II. Murad'da kız kardeşlerinden (Selçuk Sultan) birini İsfendiyar Bey'in oğlu İbrahim Bey'e vermiş, bu suretle Osmanlılarla akrabalık ilişkileri başlamış beylik içinde dirlik ve düzen sağlanmıştır.²² İsfendiyar Bey 1439 tarihinde Sinop'ta vefat etmiştir. Uzun süren hükümdarlık dönemi ve Osmanlılar ile olan sıkı münasebetleri nedeniyle Osmanlı kaynaklarında beyliğin adı İsfendiyaroğulları olarak geçmektedir.²³

İsfendiyar Bey'in vasiyeti üzerine oğlu İbrahim Bey (1439–1443) Kastamonu emiri olmuş, ölümünden dolayı dört yıl kadar beyliğin başında

¹⁸ Kihitir, a.g.e. s. 133.

¹⁹ Behçet, a.g.e. s.28.

²⁰ Uzunçarşılı, İ.H., **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devleti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s.83. Yaman, a.g.e. s.125.

²¹ Behçet, a.g.e. s.29.

²² Yaman, a.g.e. s.132–133.

²³ Behçet, a.g.e. s.26.

kalabilmiştir.²⁴ Osmanlı Padişahı II. Murad'ın kayınpederi ve eniştesi olan İbrahim Bey'in dönemi barış ve sükûnet içinde geçmiştir.²⁵

İbrahim Bey'den sonra tahta büyük oğlu Kemaleddin İsmail Bey (1443–1460) geçmiştir. Tahta geçtiği ilk zamanlarda kardeşi Kızıl Ahmed Bey'le olan veraset meselesini halletmiştir. Kızıl Ahmed Bey'e Bolu sancağı verilmiştir. Beylik ilim, sanat ve kültür açısından en parlak devrini İsmail Bey zamanında yaşamıştır. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından Kastamonu'nun Osmanlı topraklarına katılmasından sonra önce Bursa civarındaki Yenişehir ve İnegöl bölgesine, daha sonra da Bulgaristan'ın Filibe kentine gönderildi. Filibe'de vefat etmiştir.²⁶

İsmail Bey'den sonra Osmanlı himayesinde olmak koşulu ile bir süre Candar Bey'i Kızıl Ahmed Bey olmuştur. Daha sonra kendisine Mora Sancağı verilerek Candaroğulları Beyliği elinden alınmıştır. 1461 tarihinde beylik tarih sahnesinden silinmiştir.²⁷

2. KASTAMONU İBN NECCÂR CAMİSİ

2.1. İbn Neccâr Camisi'nin Adı ve Kitabesi

İbn Neccâr kelimesinin Türkçe sözlük anlamı olan “Marangozun oğlu” ifadesinden yola çıkılarak Neccar'ın marangoz veya doğramacı olduğu düşünülmektedir²⁸. İbn Neccâr Camisi Kastamonu'da Candaroğulları dönemine ait ilk cami olma özelliğine sahiptir. Kaynaklarda İbn Neccâr'ın kim olduğuna dair hiçbir belge ve bilgi yoktur. Talat Mümtaz Yaman; “Caminin Kırım'dan gönderilen birtakım gelirleri olduğu ve bundan yola çıkılarak İbn Neccâr'ın Kırım'lı olduğu tahmin edilmektedir” demektedir.²⁹ (Resim1).

²⁴ Yaman, a.g.e. s.148.

²⁵ Çifçi, a.g.e. s.10.

²⁶ Behçet, a.g.e. s.30; Çifçi, a.g.e., s.10.

²⁷ Behçet, a.g.e. s.30.

²⁸ Yaman a.g.e. s.111; Çifçi a.g.e. s.101.

²⁹ Yaman a.g.e. s.111.



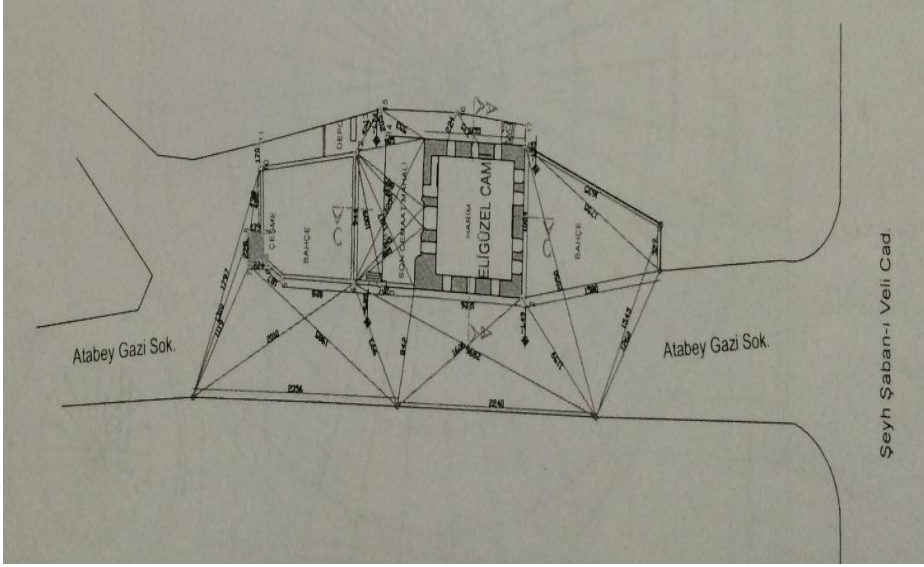
Resim 1: Caminin Kuzey Batı Köşesinden Görünümü

İbn Neccâr Camii –civarda ve bazı kaynaklarda geçen adıyla Eligüzel Camii³⁰- Kastamonu merkezinin güney doğusunda kalenin dibinde olan İbn Neccâr mahallesinde bulunmaktadır. Bu camiye İbn Neccâr denilmesinin sebebi kitabesinden de anlaşılacağı üzere yapının bânisinin İbn Neccâr ismiyle tanınmış olan Hacı Nusret b. Murad olmasıdır³¹(Tablo 1).

³⁰ Kaynaklarda geçtiğine göre; Caminin günümüzde civar yöre halkı tarafından Eligüzel Camii olarak tanınmasının sebebi; bundan yaklaşık 150 sene önce İbn Neccâr mahallesinde Eligüzel adıyla bilinen servet sahibi ve cömert birinin şimdi mevcut bulunan yere büyük bir bina yapması ve bu binanın o cami yakınında olması dolayısıyla Eligüzel'in lakabı doğrultusunda İbn Neccâr'ın adının zamanla kaybolmasından ileri gelmiştir. Hâlbuki Eligüzel'in bu camii ile hiçbir alakası yoktur. Sadece bu kişinin camiye bazı yardımlar yaptığı tahmin edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: . Ayrıntılı bilgi için bkz: Yaman a.g.e., s.111.

³¹ Yaman a.g.e., s.111.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Tablo 1: Cami Vaziyet Planı Kastamonu (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Vakıflar Kastamonu Bölge Müdürlüğü'nden edinilen bilgilere göre uzun süre harap kalmış, 1943 depreminde son cemaat mahallini de tamamen kaybetmiş olan cami, 1967 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.³² Geçirdiği onarım sonucu yapı genel karakterini büyük ölçüde kaybetmiştir. Kiremit örtülü, çokgen kasnaklı kubbesi bu onarımda klasik dönem kubbeleri tarzında yenilenecek, özgün biçiminden uzaklaştırılmıştır (Resim 2).

³² Yavaş, Doğan., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde yazdığı “İbn Neccâr” maddesinde caminin minaresinin de aynı deprem sonucu yıkıldığını ve 1968 yılında restorasyon geçirdiğini belirtmektedir. Doğan Yavaş, “İbn Neccâr Camii” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 20, Ankara, 1999, s. 231.



Resim 2: Kastamonu Kalesi'nden Caminin Görünümü
(Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Cami'nin girişine göre kapının sol tarafındaki cephe duvarının ortasında mermer levha üzerinde üç satırlık bir kitabesi vardır. Genişliği 70 cm. yüksekliği ise 45 cm. olan kitabenin Selçuklu neshi tarzında kazınmış yazılarının yüksekliği ortalama 12'şer cm'dir (Resim3-4).

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Resim 3: Kitabenin Cami Giriş Yönüne Göre Kapının Sol Tarafındaki Cephe Duvarı Ortasında Görünümü



Resim 4: Caminin Kitabesi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)
Kitabenin Orijinal Haliyle Yazılış Şu Şekildedir:

قال الله تعالى وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله أحدا وقال النبي عليه السلام
من بنى لله مسجدا بنى الله له بيتا في الجنة عمر هذا المسجد
المبارك الحاج نصرت بن ن المراد المشهر بابن نجار في سنة أربع وخمسين وسبعمائه

Kitabenin okunuşu şu şekildedir:

1. Satır: Kale'llahü teala ve inne'l-mesâcida'llahi felâ ted'û mea'llahi ehaden ve kale'nnebiyyü aleyhi'sselam

2. Satır: Men benâ lillahi mesciden benallahü lehu beyten fi'l cenneti

amera heze'l-mescid

3.Satır: El mübarek el-hac Nusret ibn'ül Murad el meşhur bi'İbn neccar. Fi sene erba'a ve hamsine ve seb'a mie.

Kitabenin Anlamı: Allah-ü Teâlâ buyurdu ki; “Mescitler Allah'a mahsustur.

Orada Allah'tan başkasına dua etmeyin”³³. Peygamber Aleyhisselam buyurdu ki; “Bir kimse Allah rızası için bir mescit yaptırrsa, Allah da ona cennette bir ev yaptırır. Bu mübarek mescidi Neccâr oğlu adıyla şöhret bulan Murad'ın oğlu Hacı Nusret 754 (H.) 1353 yılında yaptırdı³⁴.

2.2. İbn Neccâr Camisinin Mimari Özellikleri

Kare planlı, tromplu, tek kubbe ile örtülü, 8.63X8.52 metre boyutlarındaki cami harim ve harim önündeki basık kasnaklı kubbeler ile örtülü üç tane sivri kemer gözlü revaklı son cemaat yerinden oluşmaktadır. Giriş kapısı kuzeyde, mihrap aksındadır. Kuzeybatı köşesinde tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Caminin tamamı kesme taştan, itinalı bir işçilik ile göze hoş görünen sade bir tarzda inşa edilmiştir. (Tablo 2)

³³ Kur'an-ı Kerim, Cın Süresi, 72/18, Kur'an-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Diyanet İşleri Başkanlığı/542, Kaynak Eserler/30, Ankara-2011, s. 650.

³⁴ Sait UYSAL, **Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991, s.49.

Resim 6: Caminin Batı Cephesinden Görünümü (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Avluya girilen tek kapının kemeri üzerinde ve yan cephe (doğu-batı) duvarlarının muhtelif yerlerinde kabartma rozetler ve süslemeler bulunmaktadır (Resim 7). Bunlar arasında kible duvarının dış yüzündeki kabartma bitki motifleri dikkat çekmektedir (Resim 8-9).



Resim 7: Duvarın Muhtelif Yerlerindeki Rozetler

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Resim 8: Kible Duvarının Sağ Köşesindeki Kabartma Bitkisel Motif (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Resim 9: Güney Duvarının Sol Köşesindeki Bitkisel ve Geometrik Motif (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Ayrıca kapı tarafı hariç diğer üç cephesinin muhtelif yerlerinde bulunan büyüklü küçüklü kuş barınakları ecdadımızın mahlûkata karşı şefkat duygularını yansıttasının yanısıra görünümü de güzelleştiren bir özelliğe sahiptir. Cami duvarındaki kuş evleri altı tanedir. Bunlardan üçü güney, üçü de batı cephesinde saçak altına yerleştirilmiştir. Çökertme olarak taşın içine yerleştirilmiştir(Resim:10).³⁵



Resim10: Caminin Dış Duvarındaki Kuş Evlerinden Örnekler

Cami pencereleri doğu ve batı cephesinde altta üçer tane olup ortadaki pencere üstünde birer pencere daha bulunmaktadır. Güney cephesinde dört pencere altta, bir pencere ise üstte, ikinci ve üçüncü pencerelerin arasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kuzey cephesinde, harim giriş kapısının iki yanına birer pencere yerleştirilmiş, soldaki pencere sonradan bayanlar girişi olarak kapıya dönüştürülmüştür. Ayrıca kubbenin üzerinde dört tane pencere bulunmaktadır. (Resim:11)

³⁵ Barışta, H. Örcün., “Kastamonu’dan Kuşevleri”, İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu (18–20 Eylül 2003), s.575- 588.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Resim 11: Cami Pencerelerinin Dıştan Görünümü

Yağmur suyunun çatıda birikerek cami duvarlarına zarar vermesini önlemek amacıyla caminin batı cephesinde bir çörtlen bulunmaktadır (Resim 12).



Resim 12: Batı Cephede Yer Alan Çörten

Tabanı taşla döşenmiş olan son cemaat yerinin üzeri üç küçük kubbe ile örtülmüştür. Kubbe içlerinde kalem işi bezeme mevcuttur. Kapı söveleri ve üzerindeki hafif kavisli kemeri geçme ve sıkıştırma tekniği ile kesme taştan yapılmıştır (Resim 13).



Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme

Resim: 13 Son Cemaat yeri

Caminin ahşap işçiliği açısından en önemli kısmı kapısıdır. Ahşaptan çift kanatlı ve tamamen oyma tekniği ile yapılmış olan bu kapı caminin dikkat çeken kısımlarının başında gelmektedir ve 2.10x0.70 m. ölçüsünde 5 cm. kalınlığında iki kanattan ibarettir³⁶. Ağaç oyma sanatının nadide bir örneği durumunda olan bu kapının, ağacının cinsi hakkında kimi Hint Meşesi³⁷, kimi saz ağacı derken kimisi de abanoz ağacı demektedir (Resim 14-15-16, Tablo 3).³⁸

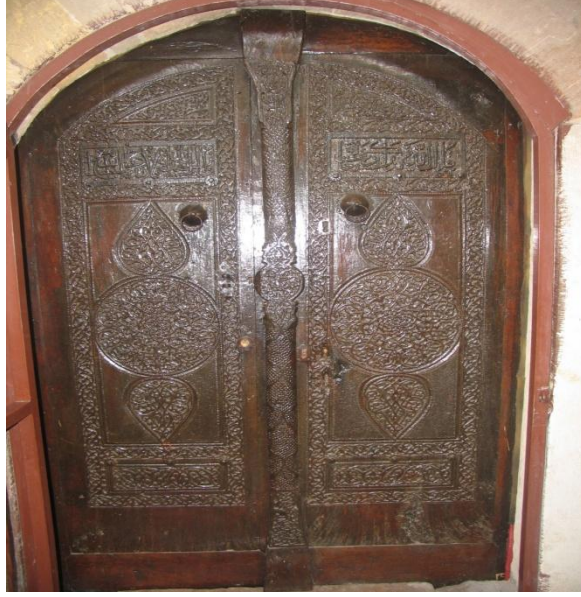


Resim 14: Son Cemaat Yeri ve Giriş Kapısı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

³⁶ Çifci, a.g.e., s.101.

³⁷ Yavaş, a. g. m., s. 231.

³⁸ Yaman, a.g.e., s.112.

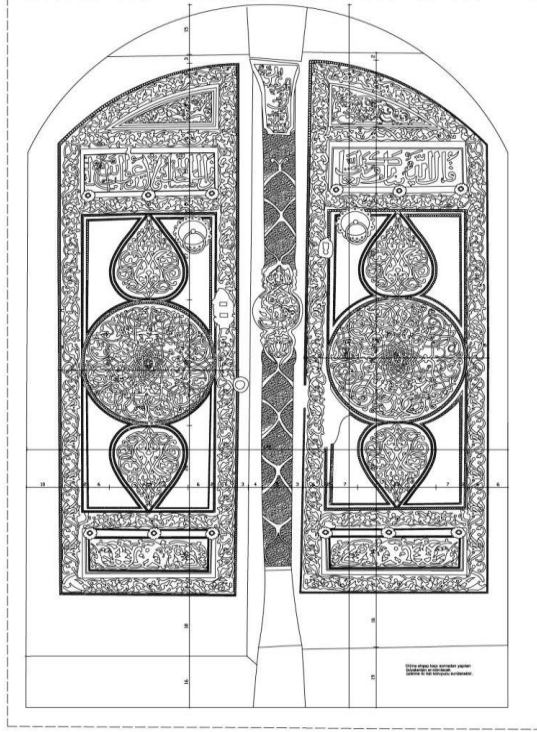


Resim 15: Caminin Ahşap Giriş Kapısı (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Resim 16: Ahşap Giriş Kapısının Cami İçinden Görünüşü (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Tablo 3: Giriş Kapı Detay Çizimi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Kapı kanatlarının üst kısmında bulunan yatay dikdörtgen alan içine (sağ ve sol) kısa kenarları birbirine bakan ve uzun kenarlarından birisi kemer formuna uygun olarak kavislenen simetrik üçgen sahalar meydana gelmiştir. Kapı kanatları üzerinde oluşturulmuş ve rûmi motifleri ile dolgulanmış bu üçgen sahalardan sağdakinin içerisine sülüs hat ile kabartma olarak “Kalellahü tebareke ve teale” soldakinin içerisine ise “Ve enne’l-mesacide lillahi fela ted’ü meallahi ehaden” yazılmıştır. (Resim 17-18).



Resim 17: Ahşap Kapı Kanadının Sağ Üst Kısımında Yer Alan Yazı



Resim 18: Ahşap Kapı Kanadının Sol Üst Kısımında Yer Alan Yazı

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme

Kapı Kanatlarının üzerindeki yazı şöyledir;

تعالى وتبارك اللهم قال

أحدًا اللهم تدعوا فلا للهلمساجدا وأن

Okunuşu şu şekildedir;

Kalellahü tebareke ve teale

Ve enne'l-mesacide lillahi fela ted'û meallahi ehaden"³⁹

Anlamı: Yüce ve Kutsal olan Allah Teâlâ şöyle buyurur; “Mescitler Allah’a (ibadet etmeğe) mahsustur. O halde (oralarda) Allah’a ibadetin yanı sıra başka kimseye ibadet etmeyin.”⁴⁰

Caminin kapı binisinin hem alt hem de üst kısmında yine kabartma tekniğinde yazılmış usta adı ve eserin tarihini belirten bir yazı daha bulunmaktadır. (Resim19).



Resim 19: Kapı Binisi Üst Kısımındaki Yazı

³⁹ Uysal, a.g.e., s. 53.

⁴⁰ Kur'an-ı Kerim Meâli, a.g.e., s. 650.

Mustafa Kurul

Cami kapı binisinin üst kısmında yer alan yazının okunuşu ve yazılışı şu şekildedir;

Amele Abdullah	ء بدال لهعمل
Bin Mahmud	محمود بن
En Nakkaş	ال نكاش
Al Enguriyye	الان كوريية

“Ankaralı Nakkaş, Mahmud oğlu Abdullah yaptı” anlamındaki ifadeden kapıyı yapan ustanın “Ankaralı Nakkaş Abdullah” olduğu anlaşılmakta iken⁴¹, bininin alt kısmındaki yazı ise bize tarihlendirmeyi vermektedir. (Resim20).



Resim 20: Kapı Binisi Alt Kısımındaki Yazı

⁴¹ Uysal, a.g.e. s. 55; Ayrıca, Kastamonu’da aynı ustanın yapmış olduğu bir başka yapı da 1366 tarihli Kasaba Köyü Mahmud Bey camidir. Ankaralı Nakkaş Abdullah ve yapmış olduğu diğer eserler ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ziya Kenan Bilici, “Kastamonu ve Kasabaköy’deki İki Eseriyle Nakkaş Abdullah bin Mahmud ve Sanat Tarihimizdeki Yeri”, *Vakıflar Dergisi*, XX, Ankara, 1988, s. 85-94; M. Zeki Oral, “Tarihi Eserlerimizi Bezenenlerden: ‘Nakkaş Abdullah’” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü, Yıllık Araştırmalar Dergisi II, Ankara, 1957, Ajans Türk Matbaası, 1958, s.153-158.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme

Cami kapı binisinin alt kısmında yer alan yazının okunuşu ve yazılışı ise şu şekildedir;

Emera bi imareti

Hezel Bâb

El-Mübarek fî

El-Tâsiu min şehri

Zilhicce fî sene

Semêni ve hamsine ve seb'a mie

بعمارة امر

ال باب هـ

ف فى الم بارك

شهر من ل تا سعا

سنه فى ال حجة زى

و سد بعمائة وخم سنين ثمان

Manası: Bu mübarek kapının yapılışı 758 yılı Zilhicce ayının 9'unda emr olundu. (23 Kasım 1357). Bu ifadeden caminin kapısının, caminin yapımından 4 yıl sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

İbn Neccâr Camisinin avlusunun kuzeybatı köşesinde Osmanlı devrinde yapılmış kesme taştan çift cepheli bir çeşme bulunmaktadır (Resim 21). Eni 2 metre, yüksekliği 2,5 metredir. Kitabesi de sağlam halde bulunan çeşmenin kuzey ve batı cephesinde sivri kemeri, yalıkları ile birer musluğu bulunmaktadır. Çeşmenin sadece kuzey cephesindeki musluk ve yalağı sağlamdır (Resim 22).



Resim 21: İbn Neccâr Çeşmesi



Resim 22: İbn Neccâr Çeşmesi Kitabesi

Kitabenin okunuşu:

Yapmış idi Abdi-zade bu çeşmeyi Kastı sevap
Gitmiş idi onun suyu bir zaman olup harap
Hacı kadın Gülsem etti çeşmesarı ihya
Dühter-i hayr-ı Şerif ve Fatıma'nın ruhuna
Hak inayethan olup el-Hac İbrahim Ağa
Eyleye tay bir elfini denildi tarih anın
Mai hayatı eyledi..... (okunamadı).⁴²

Caminin giriş kapısının her iki yanında ahşaptan müezzin mahfilleri vardır. (Resim 23). Pencereler içten dikdörtgen ve ahşap çerçevesi olup etrafındaki duvarlar kalem işi ile süslenmiştir. (Resim 24).

⁴² Çifci, a.g.e., s.308.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Resim 23: Harimdeki Mahfiller (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Resim 24: Mihrap (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Yer döşemesi ve minberi ahşap, mihrap alçıdan ve sadedir. Duvarların alt kısmı ahşap lambri ile kaplanmış ve duvar kalınlığı 106 cm.dir. Harimi örten tek kubbeye köşelerden sade tromplarla geçilir.

2.3. İbn Neccâr Camisinin Süsleme Özellikleri

Camide süsleme olarak harime girişte ahşap oyma sanatının en güzel örneklerinden olan kapı ve harim içinde pencere yan duvarlarını, mihrabı, yarım ve merkez kubbeyi çevreleyen kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

Kapı iki kanatlı olup ortada binisi vardır. Bininin olduğu sağ kanat sabit durmakta, giriş ve çıkışlar sol kanattan yapılmaktadır. Kanatlarının her biri dikdörtgen dört parçadan müteşekkildir. Alt ve üstteki iki pano yatay dikdörtgen, ortadaki pano ise dikey olarak yerleştirilmiş dikdörtgenlerden oluşmaktadır.

Panolarda bölüm araları ve kenarları 5 ve 5,5 cm eninde uzunlamasına gelişen kıvrık dallı rumi bordürlerle çevrilmiştir.⁴³



Resim 25: Harim Girişi Ahşap Kapısı

⁴³ Uysal, a.g.e.,s. 52.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme

Kapının üst kısmındaki bordürler, giriş kapısı kemerine uygun olarak kavisli yapılmıştır. Kavisli parça da bordürdeki süsleme şekline uygundur ve basit rûmillerle bezenmiştir. (Resim 26).



Resim 26: Kapı Üst Kısımındaki Bordürler

Alttaki Yatay Dikdörtgen Panolarda üst motif grubu düzeni tekrarlanarak bu alan bezenmiştir. Üstteki panoların etrafındaki bordür burada da uygulanmıştır. (Resim: 27)



Resim 27: Kapının Alt Kısımındaki Bordürler

Kapının merkezini oluşturan ortadaki dikdörtgen panonun yüzeyi merkezde daire biçimli madalyona alt ve üst kısmından dikey eksende birleşen daire ve üçgen bileşimini yansıtan damla motifleriyle süslenmiştir. (Resim 28). Kapının bu bölümünün kitap ve halı süsleme sanatlarında görülen şemse ve salbek motifi düzeninde süslenmiş olduğu söylenebilir.



Resim 28: Kapının Ortasındaki Damla Motifi

Daire madalyonun yüzeyi merkezindeki on iki kollu yıldız benzeri bir çiçeğin kolları uzatılarak kıvrım dallarla biçimlenen ve yinelenen Rumilere dönüştürülmüştür. Madalyonun kenarlarında on iki daire meydana getirecek şekilde spiral kıvrımlı Rumiler iki değişik şekilde, kuş kafası ve gaga şeklinde bitirilmiştir. Sağ ve sol madalyon bitiş şekliyle birbirinden farklılıklar arzeder⁴⁴ (Resim 29).

⁴⁴ Uysal, a.g.e., s.54-57.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme



Resim 29: Kapının merkezindeki Daire Madalyon Motifi

Kapı binisinin alt ve üst kısımlarında daha önce bahsedildiği üzere yazılar bulunmaktadır. Her iki yazı arasında kalan kısmı balık pulu biçiminde işlenmiştir. Bu süslemenin üzerine üstte birleşen ve biniyi saran rumi motifli desen yapılmıştır. Desen üstte iki defa altta üç defa tekrarlanmıştır. (Resim 30).

Binideki rozetin ortasına altı köşeli yıldız yerleştirilmiş, yıldızın kollarından çıkan Rumiler motife dönüştürülmüştür. Bu nedenle rozetin her iki bölümü simetriktir. (Resim 31).



Resim 30: Kapı Binisi



Resim 31: Kapı Bini Rozeti

Çevresi ve pencere kenarları kalem işi bitki motifleri ile bezeli kubbenin (Resim 32) tavanında daire teşkil edecek biçimde Besmele ve İhlâs Suresi yazılıdır (Resim 33).



Resim 32: Harimden Kubbenin Görünümü (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)



Resim 33: Kubbedeki Besmele ve İhlâs Suresi (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi)

Sonuç

Bu çalışmada Kastamonu İli, Merkez İbn Neccâr Cami mimari, malzeme-teknik ve bezeme özellikleri açısından tanıtılarak yapının günümüzdeki durumu belgelenmeye çalışılmıştır. Kitabesine göre 14. yüzyılda Candaroğlu Adil Bey döneminde yörede yapılmış ilk ve en eski cami olma özelliğine sahiptir.

Bursa Alaaddin (1326), İznik Hacı Özbek (1353), Afyon Kubbeli (1330) ve İnönü Hoca Yedigâr (1374) gibi benzerleri görülen İbn Neccâr Camii, Anadolu Beyliklerinde gelişme halinde olan tek kubbeli camilerin ilk olgun örneğidir. 9.50x9.50 m. ebatlı kare planlı cami; harim ve son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Caminin sekizgen kasnaklı, 5.50 m. çapında ve 9.50 m. yüksekliğindeki, merkezi kubbesine köşelerden, süslemesiz basit tromplarla geçilmektedir. Caminin tamamen kesme taştan yapılan dış duvarları titiz bir işçilik ürünüdür.

Yapının en dikkat çekici kısmı olan ahşap giriş kapısının kanatlarında; ahşap işçiliğinin önemli bir grubunu oluşturan ve Selçuklu süsleme geleneğinin uzantısı olarak Aydınoğulları'na ait 1312 tarihli Birgi Ulu Camisinden, 1367 tarihli Kastamonu-Kasabaköy Mahmud Bey camisine, Karamanoğulları'na ait 1302-03 tarihli Ermenek Ulu ve Sipas camileri ile Karaman'daki 1432 tarihli İbrahim Bey İmareti'nden Gebze'de bulunan ve 14. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Orhan Gazi Camisi'ne kadar birçok yapıda benzer örnekleri olan, geometrik çerçeveler içinde üsluplaştırılmış girift bitkisel bezemeler bulunmaktadır.⁴⁵

İbn Neccâr Cami; bütün bu özellikleriyle, Kastamonu ve çevresinde bugün de önem taşıyan ahşap işçiliğinin gelişmesinde ilk ve önemli örneklerden bir tanesi olmuştur. Bu nedenle caminin korunması ve tanıtılmasına yönelik çalışmalar yapılması kültür ve İslam sanatları tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

⁴⁵ Aynur Durukan, "Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit" Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, ANKARA-TURKEY, p. 391-502,

KAYNAKÇA

Bariřta, H. Örcün., “*Kastamonu’dan Kuşevleri*”, İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu (18-20 Eylül 2003), s.575-588

Behçet, Mehmet., **Kastamonu Asar-ı Kadimesi**, Matba-ı Amire İstanbul, 1925.

Bilici, Ziya Kenan., “*Kastamonu ve Kasabaköy’deki İki Eseriyle Nakkaş Abdullah bin Mahmud ve Sanat Tarihimizdeki Yeri*”, *Vakıflar Dergisi*, XX, Ankara, 1988, s. 85-94;

Çifci, Fazıl.,**Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000. s.6.

Duman, Ali., **şer-ıye Sicillerine Göre XVIII. yy Kastamonu da Günlük Hayat**, Erciyes Ün. Sosyal Bilimler Ens. Y.L.T. Kayseri, 1994.

Durukan, Aynur., “*Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit*” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/10 Fall 2014, p. 391-502, ANKARA-TURKEY.

Eyüpgiller, Kemal Kutgün., **Bir Kent Tarihi Kastamonu**, Eren yayıncılık, İstanbul, 1999.

Gökoğlu, Ahmet., **Paphlagonia, Gayri Menkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi** C.I. Kastamonu Doğrusöz Matbaası, 1952.

Kur’an-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Diyanet İşleri Başkanlığı/542, Kaynak Eserler/30, Ankara-2011.

Kihtir, Tuğrul., **Beylikler ve Eserleri Anadolu’nun Beyleri**, Boyut Matbacılık, İstanbul, 2012.

Oral, M. Zeki., “*Tarihi Eserlerimizi Bezeyenlerden: ‘Nakkaş Abdullah’*” Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü, Yıllık Araştırmalar Dergisi II, Ankara,1957, Ajans Türk Matbaası, 1958, s.153-158.

Özkarıcı, Mehmet., *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri I-II*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1992.

Sevim, Ali; Yücel, Yaşar., **Türkiye Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

Strabon, Çev. Adnan PEKMAN.,**Antik Anadolu Coğrafyası**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1993.

Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme

Uğraşkan, Erol., “*Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camilerinin Hazirelerindeki Mezar Taşları*”, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Ens. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. ,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

Uysal, Sait., “*Kastamonu Camilerindeki Bezemeli Ahşap Eserler*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı. **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devleti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.

Yaman, Talat Mümtaz., **Kastamonu Tarihi**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1935.

Yavaş, Doğan., “*İbn Neccâr Camii*” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 20, Ankara, 1999.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Paflagonya#mediaviewer/File:15th_century_map_of_Turkey_region.jpg , Erişim Tarihi: 24.12.2014.

<https://www.google.com.tr/search?q=Kastamonu+haritası> Erişim tarihi, 07. 01. 2015

<https://www.google.com.tr/search?q=kastamonu+kalesi&espv=2&biw> Erişim Tarihi: 07.01.2015